

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ผู้สูงอายุในหลายสังคมต้องเผชิญกับแรงกดดันมหาศาลในการที่จะดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามที่สังคมจัดวางให้ เราพบว่าสังคมสมัยใหม่มีพื้นที่หรือภาพแทนเชิงบวกไว้ให้ผู้สูงอายุได้ภาคภูมิใจในตัวเองน้อยมาก แม้กระทั่งในสังคมที่เน้นรื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม มักส่งเสริมทัศนคติให้ผู้สูงอายุดำเนินชีวิตอย่างพึ่งพิงคนอื่น นำไปสู่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและความขัดแย้งของคนต่างวัย ยกตัวอย่างเช่น สังคมไทยมีค่านิยมว่าลูกสาวหรือลูกชายวัยผู้ใหญ่ที่ดีที่กตัญญู ต้องช่วยเหลือดูแลพ่อแม่ยามที่พ่อแม่แก่เฒ่า ลูกวัยผู้ใหญ่ที่ดีเหล่านี้เมื่อคิดว่าพ่อแม่ของตัวเองแก่แล้ว ก็มักคิดว่าพ่อแม่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ต้องพึ่งพาอาศัยลูกๆ แต่มีพ่อแม่ผู้สูงอายุจำนวนมากที่ยังต้องการความเป็นอิสระ ไม่ต้องการพึ่งพิงลูกต้องการเป็นตัวของตัวเอง และต้องการตัดสินใจเรื่องต่างๆ เอง มุมมองที่แตกต่างกันเช่นนี้ อาจทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนสองรุ่นนี้ เราเคยได้ยินวลีบ่นจากคนรุ่นลูกบ่อยๆ ว่า “คนแก่ดื้อเหมือนเด็ก” หรือ “คนแก่หัวดื้อ” ซึ่งวลีดังกล่าวถูกใช้ในสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้สูงอายุไม่เชื่อหรือไม่ปฏิบัติตามคนรุ่นลูกหรือรุ่นหลาน (สุชาติ ทวีสิทธิ์. 2553)

ปัจจุบันประเทศไทยมีอัตราส่วนการเป็นภาระวัยแรงงานต่อผู้สูงอายุดัชนีผู้สูงอายุและสัดส่วนประชากรสูงอายุ (60 ปี ขึ้นไป) ต่อประชากรรวมปี ปี พ.ศ. 2533 – 2573 โดยในปี 2533 เป็น 8.6 ปี 2543 เป็น 7 ปี 2553 เป็น 5.7 ปี 2563 เป็น 3.7 ปี 2573 เป็น 2.4 (ข้อมูลปี 2533 และ 2543 จากสำมะโนประชากรและเคหะ สำนักงานสถิติแห่งชาติ ข้อมูลปี 2553 เป็นต้นไป จากคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2543-2573 สศช.) หมายเหตุ : 1. ดัชนีผู้สูงอายุหมายถึงอัตราส่วนของจำนวนประชากรสูงอายุ 60 ปี ขึ้นไป ต่อจำนวนประชากรวัยเด็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี) 100 คนถ้าดัชนีมีค่าสูงเกิน 100 แสดงว่าจำนวนผู้สูงอายุมีมากกว่าเด็ก 2. อัตราส่วนการเป็นภาระวัยแรงงาน : ผู้สูงอายุ หมายถึง อัตราส่วนของประชากรวัยสูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) ทหารกับประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15-59 ปี) โดยถือว่าประชากรที่อยู่นอกวัยแรงงานเป็นภาระของประชากรวัยแรงงาน 3. องค์การสหประชาชาติ ได้ให้คำจำกัดความของการก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ (Ageing Society) ว่าหมายถึง สังคมที่มีประชากรที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป ในสัดส่วนร้อยละ 7 ของประชากรรวม หรือหมายถึงสังคมที่มีประชากรอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปเกินร้อยละ 10 ของจำนวนประชากรรวม และจะปรับตัวเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Aged Society) เมื่อประชากรวัย 65 ปี ขึ้นไปเพิ่มเป็นร้อยละ 14 ของประชากรรวม หรือประชากรวัย 60 ปี ขึ้นไปเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 20 รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ระบุว่าในอีก 20 ปีข้างหน้าประเทศไทยจะมีประชากรวัยแรงงาน 2 คนต่อผู้สูงอายุ 1 คน ซึ่งที่อยู่อาศัยและสุขภาพเป็นปัญหาสำคัญที่หน่วยงานเกี่ยวข้องต้องเร่งแก้ไขด่วน และพบมีผู้สูงอายุอยู่คนเดียวมากขึ้น และป่วยด้วยโรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน ข้อเข่าเสื่อม พร้อมเสนอ 4 มาตรการ

แก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนา ผู้สูงอายุไทยภายใต้การสนับสนุนจาก กองทุนผู้สูงอายุ กรมกิจการผู้สูงอายุ ได้มอบหมายให้สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล จัดทำรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทยประจำปี 2557 เพื่อรวบรวมและนำเสนอ สถิติข้อมูลและสถานการณ์การสูงวัยของประชากรไทย ในปัจจุบันและสถานการณ์ของผู้สูงอายุไทยที่ คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต สถานการณ์สูงวัยของประชากรไทยปี 2557 ที่ผ่านมานั้นในรายงานระบุ ตัวเลขอย่างชัดเจนว่า ประเทศไทยมีประชากรทั้งหมดประมาณ 68 ล้านคน และในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมาถือว่า ประชากรของประเทศไทย ค่อนข้างที่จะคงตัวแล้ว และจำนวนประชากรใกล้ จะถึงจุดอิ่มตัว แต่อย่างไรก็ตามโครงสร้างอายุของประชากรไทยกลับเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยในปี 2557 มีประชากรสูงวัยที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปจำนวนมากถึง 10 ล้านคน หรือคิดเป็น 15% ของประชากรทั้งหมด การสูงวัยของประชากรจึงเป็นประเด็นท้าทายต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมของประเทศไทยมากเนื่องจาก ในปี 2557 มีคนวัยแรงงานอายุ 15-59 ปี 4.3 คน ต่อผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปหนึ่งคน แต่ในอนาคต ปี 2573 หรืออีกเพียงแค่ 16 ปีข้างหน้าเราจะมีคนในวัยแรงงานเพียง 2 คน ต่อผู้สูงอายุ 1 คนเท่านั้น นอกจากนี้รายงานยังได้ระบุข้อมูลที่ น่าสนใจด้วยว่าลักษณะการอยู่ อาศัยของ ผู้สูงอายุ จะอยู่อาศัยในครอบครัวที่เล็กลงและผู้สูงอายุจะอยู่ตามลำพังคนเดียวเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสาเหตุก็มาจากขนาดของครัวเรือนไทยได้เล็กลงจากเฉลี่ยประมาณ 5 คนต่อครัวเรือนเมื่อ 30 ปี ก่อน เหลือเพียง ครัวเรือนละ 3 คนในปัจจุบัน สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือจะมีผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังมากขึ้น โดยในปี 2545 มีผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังคนเดียว 6% และอยู่ตามลำพังกับคู่สมรส 16% และในปี 2557 ที่ผ่านมา สัดส่วนของผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังคนเดียวได้เพิ่มมากขึ้นเป็นเกือบ 9% และอยู่ตาม ลำพังกับคู่สมรสเพิ่มขึ้นเป็น 19% ซึ่ง ผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังกลุ่มนี้น่าจะเป็น เป้าหมายการจักระบบ การดูแลและเฝ้าระวัง ข้อมูลที่น่าสนใจอีกเรื่องคือเราจะมีผู้สูงอายุอยู่ในครัวเรือนที่ยากจนเป็นจำนวน มากโดยในปีที่ผ่านมาเรามีผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนมากถึง 34% สำหรับปัญหาสุขภาพซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่งกับผู้สูงอายุพบว่าผู้สูงอายุ 2% อยู่ใน สภาวะติดเตียงไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้มากถึง 19% โดยปัญหาสุขภาพหลักของผู้สูงอายุคือการ มีข้อจำกัดหรือ มีความยากลำบากในการเคลื่อนไหวร่างกาย 58% รองลงมาคือเรื่องของการได้ยินหรือ สื่อความหมาย 24% ด้านการมองเห็น 19% ด้านการเรียนรู้ 4% ด้านจิตใจ 3% และ ด้านสติปัญญา อีก 2% นอกจากนี้ ผู้สูงอายุ 41% เป็นโรคความดันโลหิต 18% เป็นโรคเบาหวาน และ 9% เป็นโรค ข้อเข่าเสื่อมและเมื่อมีปัญหาภัยพิบัติเกิดขึ้นผู้สูงอายุเป็นกลุ่มเสี่ยงที่จะมีโอกาสจะได้รับอันตรายสูง มากขึ้นเพราะอยู่คนเดียวหรืออยู่ตามลำพังกับผู้สูงอายุการดูแลตนเองจะทำได้ยากขึ้นเพราะสภาพ ร่างกายที่มีโรคประจำตัวและข้อจำกัดในการเคลื่อนไหวด้วย รัฐบาลควรเร่งวางนโยบายและหา มาตรการต่างๆ เพื่อรองรับสังคมสูงอายุดังนี้ 1)สนับสนุนให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคงและมี ศักดิ์ศรี อาทิ สร้างภูมิคุ้มกันให้ผู้สูงอายุในการปกป้องตนเองจากภัยรอบด้าน ด้วยการให้ข่าวสาร ความรู้รวมทั้งพัฒนาเครื่องมือกลไกเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตอย่างปลอดภัยและมี ศักดิ์ศรี พร้อมทั้งส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนเข้ามามีบทบาทในการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อแบ่งเบาภาระของครอบครัว และควรออกแบบสร้าง และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทั้งอาคารบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย ยานพาหนะ รวมทั้งระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานต่างๆ ให้เอื้อต่อ การใช้ชีวิตของ ผู้สูงอายุ 2)เสริมสร้างสุขภาพอนามัยของ ผู้สูงอายุ โดยการจักระบบสาธารณสุขให้ เอื้อต่อการ

ให้บริการแก่ผู้สูงอายุและสร้างระบบอาสาสมัครที่ได้รับการฝึกอบรม เกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุเพื่อทำหน้าที่ เฝ้าระวังและดูแลผู้สูงอายุในชุมชน 3) ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีหลักประกันรายได้ที่มั่นคงและยั่งยืน ด้วยการส่งเสริมให้มีการจ้างงานผู้สูงอายุ ปรับแก้ระเบียบ กฎเกณฑ์กฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการจ้างงานผู้สูงอายุ รวมทั้งการขยายอายุเกษียณของข้าราชการและรัฐวิสาหกิจด้วย นอกจากนี้แล้วควรสนับสนุนให้กองทุนการออมแห่งชาติมีความเข้มแข็งและมีการบริหารจัดการที่ดีด้วยและควรมุ่งพัฒนาระบบบำนาญให้ครอบคลุมผู้สูงอายุอย่างถ้วนหน้ารวมทั้งปรับปรุงระบบเบี้ยยังชีพให้เหมาะสมกับค่าครองชีพและภาวะเงินเฟ้อที่สูงขึ้นด้วยและ 4) จัดทำแผนช่วยเหลือผู้สูงอายุเมื่อเกิดภัยพิบัติ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับจะต้องรวมผู้สูงอายุไว้เป็นกลุ่มเป้าหมายในแผนการป้องกันรับมือภัยพิบัติและควรจัดทำคู่มือรับภัยพิบัติที่ให้ความสำคัญกับ การช่วยเหลือผู้สูงอายุเป็นพิเศษเมื่อเกิดภัยพิบัติและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมีการซักซ้อมแผนปฏิบัติการช่วยเหลือผู้สูงอายุตามกำหนดเวลาที่เหมาะสมและให้ข้อมูลความรู้แก่ผู้สูงอายุในการเตรียมความพร้อม การดูแลตนเอง และการฟื้นฟูหากเกิดภัยพิบัติด้วย ที่เป็นห่วงคือจะมีผู้สูงอายุอยู่ลำพังมากขึ้น ซึ่งเป็นเป้าหมายเฝ้าระวัง(อนุสันต์ เทียนทอง, 2559)

เครือข่ายทางสังคมนับว่า มีความสำคัญต่อความสุขของผู้สูงอายุเนื่องจากผู้สูงอายุจะได้รับการสนับสนุน หรือเกื้อหนุนจากเครือข่ายเหล่านี้ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาที่มีความจำเป็นที่ต้องการความช่วยเหลือ เครือข่ายนี้หมายรวมถึงครอบครัว เพื่อน เพื่อนบ้าน ชุมชน และองค์กรต่างๆ เช่น องค์กรที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าไปร่วมทำงานอาสาสมัคร สำหรับเครือข่ายที่เป็นคนในครอบครัวนั้นจะเป็นรูปแบบใด ขึ้นอยู่กับสถานภาพสมรสของผู้สูงอายุด้วยจากการศึกษา Meta-analysis จำนวน 300 เรื่อง ของ Pinquart และ Sörensen (2001, อ้างถึงใน Rossarin Gray, Rungthong Kramanon, Jettapon Sangkla, 2555) พบว่าผู้สูงอายุที่มีคู่มือมีความสุขทางใจมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีคู่มือ ทั้งนี้เนื่องจากการมีคู่มือนั้นมีการเกื้อหนุนทางอารมณ์และเศรษฐกิจระหว่างกัน สำหรับการศึกษาในประเทศไทยยังสรุปไม่ได้ว่า สถานภาพสมรสมีความสัมพันธ์เช่นไรกับความสุข กล่าวคือบางการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุที่มีคู่มือมีความสุขมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีคู่มือหรือไม่มีความสัมพันธ์กันระหว่างความสุขและสถานภาพสมรส สำหรับเครือข่ายทางสังคมในประเทศทางตะวันตก เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา สามารถแบ่งเครือข่ายทางสังคมออกได้เป็น 4 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบที่หลากหลาย (Diverse network) 2) รูปแบบที่เน้นครอบครัว (Family focused network) 3) รูปแบบที่เน้นเพื่อน (Friend focused network) และ 4) รูปแบบที่มีเครือข่ายจำกัด (Restricted network) ความสุขของผู้สูงอายุต่างวัย และต่างวัฒนธรรม รูปแบบที่หลากหลาย หมายถึง รูปแบบที่ได้รับการเกื้อหนุนจากทุกกลุ่มในระดับสูง ได้แก่ ครอบครัว เพื่อน เพื่อนบ้าน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมบ่อยๆ สำหรับรูปแบบที่เน้นครอบครัว หมายถึง เครือข่ายที่เน้นความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวเป็นหลัก เช่น คู่สมรส ลูก พี่น้อง แต่มีการติดต่อกับเพื่อนน้อย และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมน้อย ในขณะที่รูปแบบที่เน้นเพื่อน มีคุณลักษณะที่มีการติดต่อกับเพื่อนและเพื่อนบ้านบ่อยๆ แต่ติดต่อกับครอบครัวน้อย หรือไม่มีความผูกพันกับญาติพี่น้อง และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมน้อย สำหรับรูปแบบที่มีเครือข่ายจำกัดนั้นมีความผูกพันทางสังคมต่ำในทุกกลุ่มและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมน้อยในสังคมตะวันตก การสนับสนุนจากเพื่อนมีความสำคัญต่อความสุขของผู้สูงอายุมากกว่าครอบครัว ผู้สูงอายุจีนในฮ่องกงแบ่งเครือข่ายออกได้เป็น 5 รูปแบบ ได้แก่ 1)

รูปแบบที่หลากหลาย (Diverse network) 2) รูปแบบที่เน้นครอบครัวสายตรง เช่น พ่อแม่ คู่สมรส ลูก ลูกเขย สะใภ้ (Immediate-family focused network) 3) รูปแบบที่เน้นครอบครัวสายห่าง เช่น พี่น้อง ลูกพี่ลูกน้อง และเขยสะใภ้ของกลุ่มนี้ (Distant-family focused network) 4) รูปแบบที่เน้นเพื่อน (Friend focused network) และ 5) รูปแบบที่มีเครือข่ายจำกัด (Restricted network) โดยรูปแบบที่มีผลต่อความอยู่ดีเชิงอัตวิสัยมากที่สุดคือ รูปแบบที่ 1 รูปแบบที่หลากหลาย และรูปแบบที่ 2 ที่เน้นครอบครัวสายตรง ส่วนรูปแบบที่เน้นครอบครัวสายห่าง (Distant-family focused network) และรูปแบบที่เน้นเพื่อน (Friend focused network) มีผลต่อความอยู่ดีเชิงอัตวิสัยใกล้เคียงกัน ในขณะที่รูปแบบที่มีเครือข่ายจำกัด (Restricted network) มีผลทำให้ความอยู่ดีเชิงอัตวิสัยต่ำที่สุด ดังนั้น นโยบายจึงควรให้ความสำคัญกับเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดถึงแม้จะเป็นญาติห่างๆ ในการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่ไม่มีลูกหลานและเพื่อนสำหรับการศึกษา ในประเทศไทย ยังไม่มีการจำแนกรูปแบบเครือข่ายทางสังคมทำนองเดียวกันนี้ แต่พบว่าการมีเครือข่ายทางสังคมกับเพื่อน หรือเพื่อนบ้านที่ดีส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความสุข และพบว่าการได้รับการสนับสนุน และเกื้อหนุนจากทั้งเพื่อนและครอบครัว ส่งผลต่อความสุขของผู้สูงอายุ แต่การเกื้อหนุนจากลูกมีความสำคัญมากกว่าเพื่อน ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับสังคมจีนแต่มีความแตกต่างจากสังคมตะวันตก (Rossarin Gray, Rungthong Kramanon, Jettapon Sangkla, 2555)

การปลูกฝังให้คนรุ่นหลังมีความคิดว่าพวกเขาต้องดูแล พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย อาจนำมาสู่การมองข้ามศักยภาพและความรู้เท่าทันชีวิตที่ผู้สูงอายุมีอยู่ในตัวเอง เพราะผู้สูงอายุจำนวนมากมีภูมิปัญญาและมีความสามารถที่จะช่วยเหลือคนรุ่นลูกหลานเหลน ดูแลชุมชน ให้คำแนะนำและหยิบยื่นมิตรภาพแก่คนวัยอื่นได้ด้วย สำหรับกรณีสังคมไทยความท้าทายคงอยู่ที่สังคมจะสร้างความสมดุลระหว่างการดูแลและการเห็นศักยภาพของผู้สูงอายุได้อย่างไร ดังนั้นเราจะต้องตีความประเด็นเรื่องการเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ ให้ครอบคลุมกว้างขวางกว่าการเห็นเพียงแค่มิติของการให้ความนับถือยกย่อง หรือการดูแลเอาใจใส่ไม่ทอดทิ้งผู้สูงอายุ การตีความควรไปไกลให้ครอบคลุมถึงมิติของการเห็นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ของผู้สูงอายุที่เท่าเทียมกับคนวัยอื่น โดยการให้ความยอมรับในศักยภาพ ณ ปัจจุบัน ไม่ใช่เห็นคุณค่าผู้สูงอายุเพราะสิ่งที่พวกเขาทำไว้ในอดีตแต่เพียงอย่างเดียวการสร้างการเปลี่ยนแปลงทัศนคติเชิงลบที่สังคมมีต่อผู้สูงอายุ คงไม่ใช่การไปทำให้ผู้สูงอายุดูกระฉับกระเฉง มีความคิดสร้างสรรค์ และยังมีศักยภาพในการผลิต แต่สิ่งที่เราจำเป็นต้องทำ คือ การรื้อถอนภาพแทนผู้สูงอายุเชิงลบออกจากความคิดของเรา ของผู้สูงอายุ ของสื่อมวลชน และของทุกคนในสังคม การรื้อถอนภาพแทนผู้สูงอายุแบบลบออกไปได้สำเร็จ ย่อมหมายถึงว่าเราประสบความสำเร็จในการทำลายอคติและมายาคติที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกชีวิตตนเองหมดคุณค่าได้ อีกทั้งจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนในสังคมให้มองผู้สูงอายุอย่างมีคุณค่าขึ้นมาอีกด้วย จึงเป็นความท้าทายของนักวิจัยและนักวิชาการที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุในศาสตร์ทุกสาขาในปัจจุบัน อาทิ แพทย์ศาสตร์ สาธารณสุขศาสตร์ ประชากรศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ มานุษยวิทยา สังคมวิทยา บริหารรัฐกิจ สื่อสารมวลชน จิตวิทยา หรือแม้กระทั่งสาขาเคมีชีวภาพ เป็นต้น ที่จำเป็นต้องพัฒนาโจทย์วิจัย ตลอดจนกระบวนการทัศน์ ทฤษฎี และวิธีวิทยาการวิจัยที่เหมาะสม รอบด้าน ลึกซึ้ง และให้ก้าวหน้ากว่าที่ผ่านมา ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การรื้อถอนภาพแทนด้านลบและสร้างภาพแทนใหม่ด้านบวกของผู้สูงอายุให้สังคมไทย อีกทั้งยังต้องเผยแพร่ข้อค้นพบจากการวิจัยที่ให้ภาพแทนผู้สูงอายุเชิงบวกให้เป็นที่แพร่หลาย (สุชาติ ทวีสิทธิ์, 2553)

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและความขัดแย้งของคนต่างวัยและยังไม่ได้มีนโยบายหรือแนวปฏิบัติในการดึงความสามารถของผู้สูงอายุออกมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดให้ทุกหน่วยงานต้องจ้างผู้สูงอายุ หรือทำระบบของสมรรถนะผู้สูงอายุที่ยังมีอยู่สูงถึงแม้อายุทางปฏิทินจะมากก็ตามแต่ความคิด สติปัญญายังเฉียบคม กระฉับกระเฉงอยู่มาก

ดังนั้นเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่มีราคาถูกลง ทุกเพศทุกวัยสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ง่ายดาย ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีดิจิทัลจะหลอมรวมกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมทุกประเภท ซึ่งต่างประเทศกำลังแข่งขันกันพัฒนาในด้านนี้ ประเทศไทยจึงต้องเร่งพัฒนาเข้าสู่เศรษฐกิจและสังคมดิจิทัล โดยนำเทคโนโลยีมาตอบโจทย์ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้ได้โดยเร็วที่สุด ร่างแผนฯ ฉบับนี้มุ่งนำพาประเทศไทยไปสู่ DIGITAL THAILAND หรือประเทศไทยที่สามารถสร้างสรรค์ และใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเต็มศักยภาพในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน นวัตกรรม ข้อมูล ทุนมนุษย์ และทรัพยากรอื่นใด เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนตามนโยบายของรัฐบาล โดยแผนพัฒนาดิจิทัลฯ ได้แบ่งการพัฒนา Digital Thailand ไว้ 4 ระยะ ภายใน 20 ปี คือ เริ่มจากการสร้างรากฐานด้านดิจิทัล การก้าวเข้าสู่เศรษฐกิจและสังคมดิจิทัลที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม การปฏิรูปสู่ความเป็น Digital Thailand อย่างเต็มศักยภาพ และท้ายสุดคือการที่ดิจิทัลมีส่วนร่วมยกระดับประเทศไทยไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งแผนฯ ดังกล่าวมียุทธศาสตร์การขับเคลื่อน DIGITAL THAILAND ใน 6 ด้าน ประกอบด้วย 1) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลประสิทธิภาพสูงให้ครอบคลุมทั่วประเทศ 2) ขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล 3) สร้างสังคมคุณภาพด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล 4) ปรับเปลี่ยนภาครัฐสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัล 5) พัฒนากำลังคนให้พร้อมเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัล และ 6) สร้างความเชื่อมั่นในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ในช่วง 1 ปี 6 เดือนแรก ซึ่งเป็นระยะเวลาของการวางรากฐานดิจิทัลของประเทศให้พร้อม เพื่อเตรียมตัวก้าวกระโดดในช่วงถัดไป กระทรวงไอซีทีกำลังเร่งดำเนินการหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน 4 ด้าน ตัวอย่างเช่น ด้านการขยายโครงสร้างพื้นฐาน มี Free Wi-Fi 10,000 จุดทั่วประเทศ บรอดแบนด์หรืออินเทอร์เน็ตความเร็วสูงเข้าถึงทุกหมู่บ้าน และมีการขยายความจุของเคเบิลใต้น้ำเป็น 2 เท่า ด้านเศรษฐกิจ มีการดำเนินการให้วิสาหกิจชุมชนและ SMEs สามารถใช้ประโยชน์จากดิจิทัลเพื่อการทำธุรกิจ โดยสร้างร้านค้าออนไลน์ชุมชนอย่างน้อย 10,000 ราย มีผู้ประกอบการ SMEs ค่าขายออนไลน์อย่างครบวงจร 15,000 ราย รวมถึงการสร้างให้ SMEs ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเข้าถึงแพลตฟอร์มออนไลน์ท่องเที่ยวกลาง (Tourism Thailand Open Platform (B2B)) ที่สร้างขึ้นใหม่ และมีการบ่มเพาะผู้ประกอบการ Tech Startup 1,500 รายต่อปี มี Smart City ซึ่งนำร่องที่ภูเก็ตและเชียงใหม่ ด้านสังคม จะมีการพัฒนาระเบียงสุขภาพอิเล็กทรอนิกส์ส่วนบุคคลนำร่องก่อนใน 4 จังหวัด มีศูนย์ดิจิทัลชุมชนต้นแบบ 600 แห่งทั่วประเทศ (และจะขยายไปทุกตำบลทั่วประเทศต่อไป) มีเกษตรกรมาใช้เทคโนโลยีดิจิทัล 1,600 ราย มีการอบรมทักษะดิจิทัลให้ผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุ 4,000 คน มีระบบจัดการเรียนการสอนออนไลน์ในระบบเปิดสำหรับมหาชน (MOOC) และที่น่าตื่นตาตื่นใจที่สุดคือจะเปิดตัวโมบายแอปพลิเคชันสอนภาษาอังกฤษแก่ประชาชนที่นายกรัฐมนตรีสั่งการเร่งด่วน ภายใน 1 เดือนนี้ด้วย ส่วนด้านบริการภาครัฐ มีบริการภาครัฐในรูปแบบ Smart Service เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนและภาคธุรกิจ ถึง 79 บริการ และบริการโครงสร้างพื้นฐานกลางภาครัฐ นอกจากนี้ ยังมี

ร่างแผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย (พ.ศ. 2559-2561) ซึ่งกระทรวงไอซีทีได้มอบหมายให้สำนักงานรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) หรือ EGA รับผิดชอบดำเนินการจัดทำร่างแผนฯ ดังกล่าวขึ้น เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางในการพัฒนารัฐบาลดิจิทัลให้ตอบสนองต่อความต้องการของภาคประชาชนและภาคธุรกิจ รวมถึงให้มีมาตรฐานเท่าเทียมกับระดับสากล มีการพัฒนาศูนย์ข้อมูลในประเทศ (Data Center) ซึ่งภาครัฐเตรียมยกเครื่องระบบ IT ก้าวสู่ยุค Digital Government เพื่อลดความซ้ำซ้อน ลดการใช้งบประมาณ มุ่งพัฒนาบริการสู่ประชาชน โดยยกระดับการบูรณาการศูนย์ข้อมูล (Data Center) สู่ระบบคลาวด์ (Cloud) พร้อมสนับสนุนภาคเอกชนพัฒนาบริการบนคลาวด์ ในรูปแบบ Software as a Service (SaaS) เพื่อให้บริการแก่ภาครัฐ ลดเวลาการจ้างพัฒนาระบบของหน่วยงาน ลดค่าใช้จ่าย และภาระในการดูแล โดยเฉพาะระบบที่เหมือนกันหรือคล้ายกัน เช่น ระบบการบริหารจัดการองค์กรภาครัฐ (Back Office) เป็นต้น นอกจากนี้ยังสามารถที่จะพัฒนาการบูรณาการข้อมูลระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เพื่อนำมาสร้างบริการใหม่ๆ ให้แก่ประชาชนได้อีกด้วย และที่สำคัญปัจจุบันมีโครงการยกระดับโครงสร้างพื้นฐานโทรคมนาคมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งรัฐบาลมุ่งหมายให้เกิดการพัฒนาโครงข่ายอินเทอร์เน็ตให้ครอบคลุม 30,000 หมู่บ้านที่ยังขาดแคลนโครงข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง และทำการเพิ่มประสิทธิภาพโครงข่ายอินเทอร์เน็ตระหว่างประเทศเพื่อให้สามารถรองรับความต้องการที่เพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดของปริมาณการแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัล ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางดิจิทัลของภูมิภาคอาเซียน (ASEAN Digital Hub) โดยจะขยายโครงข่ายอินเทอร์เน็ตระหว่างประเทศให้มีขนาดความจุรวมไม่น้อยกว่า 4,000 Gbps (กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.2559)

เทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดยั้งและสร้างส่วนบริการให้กับสังคมในรูปแบบออนไลน์ เป็นแพลตฟอร์มที่เน้นการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เป็นความสนใจร่วมกันเกี่ยวกับกิจกรรมเหตุการณ์ เรื่องราว ภาพ เพื่อสร้าง เครือข่ายสังคม (Social Networks) หรือความสัมพันธ์ในสังคม (Social Relation) ระหว่างกลุ่มบุคคล แหล่งบริการ เครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นบริการสารสนเทศบนเว็บที่อนุญาตให้แต่ละคนสร้างโปรไฟล์ของตนเอง สร้างรายชื่อของ สมาชิกในกลุ่มเพื่อสร้างชุมชนออนไลน์ที่เชื่อมโยงกันแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันภายในระบบ (น้ำทิพย์ วิภาวิน.2558) ทำให้เกิดประโยชน์ต่อการใช้งานในสังคมในภาพรวม แต่การใช้งานก็มีทั้งข้อดีและเสีย ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาและออกแบบกิจกรรมบนเครือข่ายให้ใช้ประโยชน์ได้กับกลุ่มผู้สูงอายุและเพิ่มคุณค่าด้านเศรษฐกิจ เพิ่มคุณภาพชีวิตและระดับสุขภาพจิตในสังคมผู้สูงอายุ ซึ่งสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2558) ได้กล่าวไว้ในบทสรุปสำหรับผู้บริหารของรายงานการวิเคราะห์ เรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้อินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุ พ.ศ. 2557 พบว่าจังหวัดที่มีอัตราการใช้อินเทอร์เน็ตมากที่สุดสามอันดับ ได้แก่ ภูเก็ต(ร้อยละ 22.5) ชลบุรี (ร้อยละ 11.4)กรุงเทพมหานคร (ร้อยละ 10.9)ตามลำดับ ส่วนจังหวัดที่มีอัตราการใช้อินเทอร์เน็ตน้อยที่สุดสามอันดับได้แก่ บุรีรัมย์ (ร้อยละ 0.08) สุรินทร์(ร้อยละ 0.13) ศรีสะเกษ (ร้อยละ 0.26)ตามลำดับ ซึ่งเป็นความท้าทายที่จะทำให้ผู้สูงอายุจังหวัดสุรินทร์มีการใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมใหม่ ๆ นี้ และเพื่อขจัดภาพลักษณ์ด้านลบเกี่ยวกับผู้สูงอายุให้เจือจางไปจากความคิดของคนส่วนใหญ่ จึงนำไปสู่คำถามวิจัยที่ว่า จะทำให้ผู้สูงอายุใช้ส่วนบริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. ศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะการใช้ไอซีทีของผู้สูงอายุในจังหวัดสุรินทร์
2. ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการทำกิจกรรมออนไลน์และสร้างเครือข่ายสังคมเสมือนจริงของผู้สูงอายุในจังหวัดสุรินทร์

ขอบเขตของโครงการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษากลุ่มวุฒิสภาคารสมองจังหวัดสุรินทร์ โดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

นิยามศัพท์เฉพาะ

สังคมเสมือนจริง(Virtual community) เป็นชุมชนที่มีการรวมกลุ่มกัน และมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน ผ่านส่วนบริการในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต รูปแบบของเว็บไซต์ หรือ โปรแกรมแอปพลิเคชัน โดยในการมีปฏิสัมพันธ์จะต้องมีระยะเวลาในการมีปฏิสัมพันธ์นานพอสำหรับการเป็นเครือข่ายทางสังคมกับเพื่อนสมาชิกในกลุ่ม

สมรรถนะการใช้ไอซีทีของผู้สูงอายุ เป็นความสามารถที่ใช้ส่วนบริการในอินเทอร์เน็ต ได้แก่ การใช้คอมพิวเตอร์เบื้องต้น การใช้อินเทอร์เน็ตเบื้องต้น การใช้สมาร์ทโฟน การใช้แอปพลิเคชันในสมาร์ทโฟน เป็นต้น

การสนับสนุนทางสังคมในเครือข่ายเสมือน เป็นการรับรู้ทางสังคม จากความรู้สึกเชื่อมโยง มีความผูกพันทางสังคม ในการเข้าร่วมกิจกรรมออนไลน์ในเครือข่ายเสมือนจริงของผู้สูงอายุจังหวัดสุรินทร์

กิจกรรมออนไลน์ของผู้สูงอายุ เป็นกิจกรรมที่ทำผ่านส่วนบริการในอินเทอร์เน็ต เช่น การแชต การส่งข้อความ รูปภาพ ระยะเวลา ช่วงเวลา ความถี่ที่ผู้สูงอายุใช้งานอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

การส่งเสริมการทำกิจกรรมออนไลน์ เป็นการให้ความรู้ในการใช้อุปกรณ์การสื่อสารในระบบอินเทอร์เน็ต ได้แก่ การใช้คอมพิวเตอร์เบื้องต้น การใช้อินเทอร์เน็ตเบื้องต้น การใช้สมาร์ทโฟน การใช้แอปพลิเคชันในสมาร์ทโฟน ตามความต้องการของผู้สูงอายุ

การสนับสนุนทางสังคม เป็นการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับเครือข่าย หรือสมาชิกกับสมาชิกโดยการติดต่อสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ต เพื่อที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีเครือข่ายในสังคมเพิ่มขึ้นอีก

หนึ่งช่องทาง อันจะนำไปสู่การสนับสนุนทางสังคม เกิดความรู้สึกเชื่อมโยง และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมในเครือข่ายเสมือนจริงของผู้สูงอายุในจังหวัดสุรินทร์

เครือข่ายสังคมเสมือนจริง หมายถึง เครือข่ายสังคมที่เกิดจากการใช้ส่วนบริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุจังหวัดสุรินทร์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผู้สูงอายุได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การสื่อสารออนไลน์และการใช้ประโยชน์จากสื่อสังคมออนไลน์
2. เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายผู้สูงอายุ
3. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ได้ทำหน้าที่บริการวิชาการด้านการอบรมไอซีทีและเป็นแหล่งพึ่งพาให้กับชุมชนในการดูแลผู้สูงอายุ
4. จังหวัดสุรินทร์มีข้อมูลด้านบุคคลสูงวัยที่หน่วยงานต่างๆสามารถนำไปใช้ได้ เช่น ความเชี่ยวชาญด้านอาชีพ ด้านสุขภาพ การดูแลติดตามผู้สูงอายุ เป็นต้น
5. เผยแพร่ข้อค้นพบจากการวิจัยที่ให้ภาพแทนผู้สูงอายุเชิงบวกให้เป็นที่แพร่หลาย